Socialutskottets betänkande 1987/88:21

om abortlagen

SoU
1987/88:21

Sammanfattning

I betänkandet behandlas tre motioner (fp, m, c) om översyn av abortlagen och om utvidgat rättsskydd för fostret. Utskottet, som avstyrker motionerna, erinrar om tidigare riksdagsuttalanden att den nuvarande tidsgränsen för sena aborter, 18 veckor, bör ses över och om att det pågående utredningsarbetet rörande fosterdiagnostiken också bör kunna inbegripa frågor som rör abortlagen. Utskottet inskärper att behandlingen härav är utomordentligt angelägen. Då regeringen i dagarna överlämnat dessa frågor till utredningen om det ofödda barnet anser utskottet emellertid inte erforderligt med något ytterligare initiativ av riksdagen.

En m-ledamot reserverar sig till förmån för längre gående utredningskrav.

Motionsyrkanden

1987/88:So424 av Alf Svensson (c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till en stegvis förändring av den nuvarande abortlagen i syfte att ge det ofödda barnet rätt till liv i enlighet med det som anförts i motionen.

1987/88:So440 av Göte Jonsson m.fl. (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av ett ökat rättsskydd för fostret.

1987/88:So460 av Ingrid Ronne-Björkqvist m.fl. (fp, m, c) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en förutsättningslös översyn av 1974 års abortlag.

Motionsmotiveringar

I *motion 1987/88:So424 (c)* anförs bl.a. att det för att minska antalet aborter är nödvändigt att åtgärder vidtas på såväl kort som lång sikt. Enligt motionären är det viktigt att abortlagen ändras så att det ofödda barnet i princip får rätt till liv. Möjlighet till abort skall endast föreligga i undantagsfall. De abortförebyggande insatserna måste ökas. Samhället skall se till att människor som åberopar ekonomiska eller sociala skäl för abort skall erhålla erforderligt stöd så att dylika skäl undanröjs. Sjukvårdspersonalen skall vidare enligt motionären i lag garanteras rätt att slippa delta vid abortingrepp. Innan en helt ny abortlag införs bör slutligen enligt motionären nuvarande abortlag ändras så att den abortsökande skall delta i ett

1 *Riksdagen 1987/88. 12 saml. Nr 21*

obligatoriskt samtal med läkare, kurator eller motsvarande innan beslut om abort fattas.

I *motion 1987/88:So446 (m)* framhålls att frågan om rättsskydd för fostret har fått en ökad aktualitet när det gäller utvecklingen inom genteknik, fosterdiagnostik, provrörsbefruktning, transplantationskirurgi och forskning på embryon. Det är enligt motionärernas mening angeläget att i samband med en utredning om rättsskydd för fostret i dessa sammanhang även inbegripa frågan om ökat rättsskydd i abortsituationer. Motionärerna anser därför att frågan om ett ökat rättsskydd för fostret snarast måste bli föremål för en förutsättningslös utredning utifrån en helhetssyn som omfattar alla de nu aktuella områdena.

I *motion 1987/88:So460 (fp, m, c)* framhålls att den medicinska forskningens och behandlingsmöjligheternas oerhört snabba utveckling på senare år har ställt oss inför problem som ej förutsågs när nuvarande abortlag antogs. Motionärerna pekar bl.a. på risken att fosterdiagnostiken kan bli ett instrument för sortering och urval, för kvalitetskontroll och "människoförädling". I Sverige aborteras varje år 30 000 foster, vilket enligt motionärerna är ett oroande stort antal, som i sig medför att ansträngningarna att minska antalet aborter måste skärpas. Motionärerna framhåller slutligen att mycket tyder på att den syn på fostret som kom till uttryck i 1974 års abortlag håller på att överges. De anser det nödvändigt att på allvar diskutera abortlagens innebörd i den situation vi nu befinner oss.

Bakgrund

Enligt *1974 års abortlag* avgörs frågan om abort före utgången av 12:e havandeskapsveckan av kvinnan själv. Hon får vägras abort endast om åtgärden skulle medföra allvarlig fara för hennes liv eller hälsa. Denna förutsättning prövas av en läkare. För abort efter 12:e men före utgången av 18:e veckan fordras i regel, utöver vad som gäller vid abort före tolfte veckan, att det företas en särskild kuratorsutredning. Om kvinnan inte medges abort, är läkaren skyldig att omedelbart hänskjuta frågan till socialstyrelsen för förnyad prövning. Efter 18:e havandeskapsveckan får abort företas bara i undantagsfall. För abort krävs då socialstyrelsens tillstånd, som får lämnas endast om det föreligger synnerliga skäl för åtgärden. Kan det antas att fostret är livsdugligt, får tillstånd endast lämnas om havandeskapet på grund av sjukdom eller kroppsfel hos kvinnan medför allvarlig fara för hennes liv eller hälsa.

Ärenden om tillstånd till abort handläggs fr.o.m. den 1 juli 1981 av socialstyrelsens råd för vissa rättsliga, sociala och medicinska frågor.

Frågan om en ny abortlagstiftning med starkare rättsskydd för det ofödda barnet har behandlats av *riksdagen* vid ett flertal tillfällen (se utskottets betänkanden SoU 1984/85:11, 1986/87:5 och 1987/88:2). I betänkandet SoU 1986/87:5 om familjeplanering och abort behandlades utförligt 1974 års abortlag, utredningar av betydelse i sammanhanget, den medicinska utvecklingen då det gäller livsdugligheten hos mycket tidigt födda barn och transplantation av mänsklig fostervävnad samt refererades tidigare uttalan-

den av riksdagen i ämnet. För en fullständig bakgrund hänvisas till denna genomgång.

I betänkandena SoU 1986/87:5 och SoU 1987/88:2 har utskottet med anledning av en motion (c) med samma yrkande som i nu behandlad motion So424 behandlat frågan om en stegvis förändring av den nuvarande abortlagen i syfte att ge det ofödda barnet rätt till liv och med möjlighet till abort endast i undantagsfall. Utskottet har vid båda tillfällena fastslagit att dess uppfattning fortfarande är att abortlagens utgångspunkt bör vara att det är kvinnan själv som inom vissa tidsgränser skall avgöra om hon vill fullfölja en graviditet eller inte. Utskottet delade inte den grundsyn som kom till uttryck i den behandlade motionen och som innebar en mycket restriktiv inställning till aborter över huvud taget. Motionen har därför avstyrkts såväl 1986 som 1987.

Utskottet har emellertid understrukit att abort alltid måste vara en nödfallsutväg och att samhällets målsättning måste vara att minska antalet aborter så mycket som möjligt. För detta krävs olika slag av förebyggande åtgärder, såsom en utbyggd och anpassad preventivmedelsrådgivning och hjälp och stöd till de kvinnor som önskar detta.

Utskottet har vidare betonat vikten av att en abortsökande kvinna erbjuds ett gott psykosocialt stöd och att rådgivningen ger möjlighet att diskutera såväl medicinska som psykologiska och etiska frågor samt ger erforderliga upplysningar om samhällets hjälp- och stödmöjligheter.

Utskottet har vidare framhållit att den angivna huvudprincipen inte innebär att inte vissa frågor kring aborterna kan behöva diskuteras på nytt. Utskottet konstaterade i betänkandet SoU 1986/87:5 (s. 14) att nuvarande abortlag inte tillåter aborter efter den tidsgräns då fostret kan antas vara livsdugligt, utom i de undantagsfall då graviditeten medför allvarlig fara för kvinnans liv eller hälsa samt att tidpunkten för livsduglighet vid lagens tillkomst antogs ligga någonstans mellan 24 och 28 graviditetsveckor. Med utgångspunkt häri bestämdes den tidsgräns efter vilken abort inte får företas annat än efter tillstånd av socialstyrelsen till 18 graviditetsveckor och riksdagen ansåg sig då ha en betryggande säkerhetsmarginal gentemot gränsen för livsduglighet. Utskottet framhöll härefter att den medicinska utvecklingen som ägt rum under 1970- och 1980-talen har ändrat de förutsättningar på vilka abortlagens regler om tidsgränser sålunda bygger. De möjligheter att rädda mycket tidigt födda barn som numera står till buds gör att man kan räkna med att ett barn kan överleva redan efter 22–23 graviditetsveckor och att efter 26 veckor 60–70 % av barnen överlever. Utskottet fann det tydligt att, om man till detta lägger att det med hänsyn till svårigheterna att bestämma den exakta graviditetslängden fortfarande bör finnas en viss säkerhetsmarginal, ett beslut om sen abort enligt nuvarande regler kan komma att fattas alltför nära den tidpunkt då fostret måste bedömas som livsdugligt. Genom en försiktig tillämpning, framför allt av socialstyrelsen då det gäller tillstånd till mycket sena aborter, torde visserligen enligt utskottets bedömning i praktiken oftast kunna undvikas att abort beslutas i fall när fostret kan visa sig vara livsdugligt. Enligt utskottets mening skulle det dock vara felaktigt att överlåta åt praxis att lösa denna konflikt mellan kvinnans och fostrets intressen. Utskottet ansåg därför att en

noggrann genomlysning av dessa frågor skyndsamt måste komma till stånd och att därvid frågan om 18-veckorsgränsen borde prövas samt klarare regler för förutsättningarna för mycket sena aborter utformas. Utskottet betonade att det inte fanns någon anledning att se över gränsen 12 veckor. Det anförda gav riksdagen regeringen till känna.

I samma betänkande erinrade utskottet om sitt uttalande (SoU 1984/85:11 s. 12) att inseminationsutredningen bör anlägga en helhetssyn på de etiska problem som abort på grund av fosterskada aktualiserar samt att utredningen dock, enligt vad utskottet senare erfarit, mot bakgrund av de ursprungliga direktivens utformning ansåg sig förhindrad att närmare gå in på frågor som rör innehållet i abortlagen. Utskottet uttalade därför (SoU 1986/87:5 s. 14) att det enligt utskottets uppfattning är angeläget att inseminationsutredningen (nuvarande utredningen om det ofödda barnet) behandlar även frågor som rör abortlagen i den mån arbetet med skydd för ofödda eller med fosterdiagnostik ger anledning till det. Även detta gavs regeringen till känna. Enligt utskottets mening skulle frågan om tidsgränserna för abort lämpligen kunna behandlas av dåvarande inseminationsutredningen.

Utskottet konstaterade i betänkandet SoU1987/88:2 om vissa abortfrågor att det anförda visserligen innebar att utskottet förordade en översyn av vissa bestämmelser i abortlagen, men att några skäl att göra en förutsättningslös översyn av hela abortlagen, såsom hade yrkats i en motion (fp) med samma yrkande som i nu behandlad motion So460 (fp, m, c), inte hade framkommit.

Frågan om en allmän genomgång av fostrets rättsskydd på olika områden, såsom begärs i So440 (m), behandlades senast i utskottets betänkande SoU 1987/88:2. Utskottet, som avstyrkte motionen, hänvisade härvid även till uttalanden i betänkandet SoU 1987/88:4, vari utskottet efterlyste regeringens överväganden med anledning av gen-etikkommitténs och inseminationsutredningens tidigare förslag.

Utskottet anförde i betänkandet SoU 1987/88:2 vidare följande.

Utskottets ställningstagande åren 1985 och 1986 för en genomlysning och eventuell förändring av vissa bestämmelser i 1974 års abortlag samt för att frågor som rör abortlagen skall behandlas i den mån arbetet med fosterdiagnostiken ger anledning till det, har sin grund i utskottets allvarliga övertygelse att de etiska problem, som genom den medicinska utvecklingen under åren efter abortlagens tillkomst har uppstått i tillämpningen av lagen, snarast måste få sin lösning. Enligt utskottets mening rycks förutsättningarna för en abortlagstiftning baserad på den angivna huvudprincipen om kvinnans rätt att själv inom vissa tidsgränser besluta om abort undan, om endast en misstanke uppstår att utsortering av individer, som av olika skäl bedöms som mindre önskvärda, sker med lagens hjälp, eller att lagen tillämpas så "generöst" att abort sker av foster, som – om de vore önskade – skulle kunna räddas till livet.

Utskottet erinrade slutligen om att det angivit vilka frågor i anslutning till abortlagstiftningen som i första hand måste studeras på nytt om man i längden vill kunna bevara en lagstiftning som bygger på den hittills gällande grundprincipen och att detta givits regeringen till känna. Det är, anförde utskottet, således nödvändigt att frågan om 18-veckorsgränsen som övre

tidsgräns för abort utan särskilt tillstånd nu prövas och att en sänkning övervägs. Det är vidare nödvändigt att klarare regler utformas för förutsättningarna för mycket sena aborter. Arbetet härmed bör inledas utan vidare dröjsmål. Frågor som rör abortlagen måste även belysas i det pågående utredningsarbetet på fosterdiagnostikens område. Detta gavs ånyo regeringen till känna.

Socialministern uppgav vid frågestund den 11 februari som svar på fråga om tilläggsdirektiv till utredningen om det ofödda barnet att socialutskottets betänkanden SoU 1986/87:5 och SoU 1987/88:2 inom kort skulle komma att överlämnas till utredningen för beaktande av vad som där sägs om tidsgränsen för abort m.m., så att även dessa frågor kan tas upp i anslutning till utredningens nu påbörjade arbete angående fosterdiagnostiken.

Regeringen överlämnade härefter den 18 februari socialutskottets betänkanden SoU 1986/87:5 och SoU 1987/88:2 till utredningen om det ofödda barnet för beaktande av vad som där sägs om tidsgränsen för abort m.m.

Utskottet

I betänkandet behandlas tre motioner om principerna för abortlagstiftningen. Utskottet behandlade dessa frågor senast under hösten 1987 i sitt betänkande SoU 1987/88:2 om vissa abortfrågor och dessförinnan bl.a. i betänkandet SoU 1986/87:5 om familjeplanering och abort.

Utskottet fastslog i de nämnda betänkandena att den principiella utgångspunkten för abortlagstiftningen bör vara att det är kvinnan själv som inom vissa tidsgränser skall avgöra om hon vill fullfölja en graviditet eller inte. Utskottet underströk dock att abort alltid måste vara en nödfallsutväg och att samhällets målsättning måste vara att minska antalet aborter så mycket som möjligt. För detta krävs, framhöll utskottet, olika slag av förebyggande åtgärder, såsom en utbyggd och anpassad preventivmedelsrådgivning och hjälp och stöd till de kvinnor som önskar detta. Utskottet underströk vidare vikten av att en abortsökande kvinna erbjuds ett gott psykosocialt stöd och att rådgivningen ger möjlighet att diskutera såväl medicinska som psykologiska och etiska frågor samt ger erforderliga upplysningar om samhällets hjälp- och stödmöjligheter.

Utskottets uppfattning är fortfarande att ingenting framkommit som motiverar en omprövning av abortlagens huvudprincip om kvinnans rätt att själv inom vissa tidsgränser avgöra om hon vill fullfölja sin graviditet eller inte. Utskottet kan således inte heller nu ställa sig bakom den grundsyn som kommer till uttryck i *motion So424 (c)* och som innebär en mycket restriktiv inställning till aborter över huvud taget. Denna motion avstyrks därför.

Ett fasthållande vid abortlagens huvudprincip om kvinnans rätt att inom vissa tidsgränser själv avgöra om hon vill fullfölja sin graviditet innebär dock som utskottet påpekade redan i betänkandet SoU1986/87:5 inte att inte vissa frågor kring aborterna kan behöva diskuteras på nytt.

Som framgått av den inledande översikten uttalade utskottet redan våren 1985 (SoU 1984/85:11 s.12) att inseminationsutredningen (nuvarande utredningen om det ofödda barnet) bör anlägga en helhetssyn på de etiska problem som abort på grund av fosterskada aktualiserar. I betänkandet SoU 1986/87:5

fann utskottet att den konflikt mellan kvinnans och fostrets intressen som uppstått bl.a. genom den medicinska utvecklingen som gör att allt tidigare födda barn kan räddas till livet, gör att frågan om 18-veckorsgränsen som övre tidsgräns för abort utan särskilt tillstånd nu bör prövas och en sänkning övervägas. I samband med detta ansåg utskottet det vidare nödvändigt att klarare regler utformas för förutsättningarna för mycket sena aborter. Utskottet betonade däremot att det inte finns någon anledning att se över 12-veckorsgränsen. Slutligen erinrade utskottet i betänkandet om sitt yttrande våren 1985 och uttalade på nytt att det är angeläget att frågor som rör abortlagen behandlas i den mån arbetet med skydd för ofödda eller med fosterdiagnostiken ger anledning till det. Vad utskottet anförde gavs regeringen till känna.

Utskottets inställning är således att en översyn av vissa bestämmelser i abortlagen bör göras. Några skäl att göra en förutsättningslös översyn av hela abortlagen har dock enligt utskottets mening inte framkommit. Utskottet avstyrker därför även *motion So460 (fp)*.

Beträffande *motion So440 (m)* vill utskottet erinra såväl om den belysning av vissa här aktuella frågor som riksdagen begärt, som om det ännu inte färdigberedda förslaget från gen-etikkommittén och det ännu pågående arbetet i utredningen om det ofödda barnet. I avvaktan på resultatet av detta arbete ser utskottet inte skäl att nu initiera ytterligare utredningar på området. Motionen avstyrks därför.

I betänkandet SoU 1987/88:2 uttalade utskottet som sin mening att förutsättningarna för en abortlagstiftning baserad på den angivna huvudprincipen om kvinnans rätt att själv inom vissa tidsgränser besluta om abort rycks undan, om endast en misstanke uppstår att utsortering av individer, som av olika skäl bedöms som mindre önskvärda, sker med lagens hjälp, eller att lagen tillämpas så "generöst" att abort sker av foster, som – om de vore önskade – skulle kunna räddas till livet.

Utskottet vill inskärpa att behandlingen av de frågor i anslutning till abortlagstiftningen som ovan angivits är utomordentligt angelägen. Den snabba medicinska utvecklingen inte minst på fosterdiagnostikens område gör att utredningsarbetet måste igångsättas utan dröjsmål. Utskottet vill värna om en abortlag med den principiella utgångspunkten att det är kvinnan själv som inom vissa tidsgränser avgör om hon skall fullfölja en graviditet eller inte.

Mot bakgrund av att regeringen nu överlämnat de av riksdagen godkända betänkandena SoU 1986/87:5 om familjeplanering och abort och SoU 1987/88:2 om vissa abortfrågor till utredningen om det ofödda barnet för beaktande av vad som där sägs om tidsgränsen för abort m.m. anser utskottet det dock inte erforderligt med något ytterligare initiativ från riksdagen i denna fråga.

Utskottet hemställer

1. beträffande *en stegvis förändring av abortlagen*

att riksdagen avslår motion 1987/88:So424,

2. beträffande *en förutsättningslös översyn av abortlagen*

att riksdagen avslår motion 1987/88:So460,

3. beträffande *en utredning om ökat rättsskydd för fostret*

att riksdagen avslår motion 1987/88:So440.

Stockholm den 3 mars 1988

På socialutskottets vägnar

Daniel Tarschys

Närvarande: Daniel Tarschys (fp), Evert Svensson (s), Göte Jonsson (m), Ulla Tillander (c), Anita Persson (s), Blenda Littmarck (m), Gunnar Ström (s), Aina Westin (s), Per Arne Aglert (fp), Ann-Cathrine Haglund (m), Rosa Östh (c), Inga Lantz (vpk), Ingrid Andersson (s), Erik Janson (s) och Claes Rensfeldt (s).

Reservation

En stegvis förändring av abortlagen m.m. (mom. 1 och 3 i hemställan samt motiveringen till mom. 2)

Göte Jonsson (m) anser

dels att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar på s. 5 med "Utskottets uppfattning" och slutar på s. 6 med "i denna fråga" bort utgå,

dels att utskottet bort anföra följande:

Utskottet konstaterar att ingen utredning har haft eller har i uppdrag att behandla och analysera fostrets rättsskydd utifrån den nuvarande abortlagstiftningen och dess huvudprinciper. Enligt utskottets mening är det nu angeläget att frågan om rättsskydd för ofödda får utredas i ett sammanhang där även abortsituationer måste inbegripas.

Vi lever i ett samhälle med hög teknisk och medicinsk standard, och utvecklingen kommer att fortsätta, vilket är positivt. Skickliga vetenskapsmän, forskare och tekniker har gjort och gör viktiga insatser i människans och livets tjänst. Det är angeläget att koppla detta positiva i den mänskliga utvecklingen med grundläggande värderingar, och här kommer också frågan om rättsskyddet in i bilden.

Europarådet har rekommenderat att rätten att födas med omanipulerad arvsmassa skall räknas till de mänskliga rättigheterna. Detta måste anses

vara ett etiskt riktigt krav. Förarbetena till vår nuvarande abortlag utgick från fostret som en del av moderns kropp. Fostret anses enligt de tankar som ligger bakom abortlagen få allt större rätt ju äldre det blir. Gränsen 18 veckor sattes för rätt till abort utan restriktioner. I realiteten sker många aborter senare. Samtidigt har den medicinska tekniken utvecklats så att det är möjligt att rädda allt tidigare födda barn.

Synen att det befruktade ägget – fostret – skulle vara en del av kvinnans kropp var redan då det anfördes i förarbetena till nu gällande lag biologiskt felaktig. Men den senare forskningen som kunnat pågå därför att just lagen avskaffade skyddet för det ofödda mänskliga livet visar mycket tydligt på det felaktiga i resonemanget om "en del av kvinnans kropp". Det går inte att hålla fast vid en sådan syn när ägg som befruktats utanför kvinnans kropp, s.k. provrörsbefruktning, som embryon införs i en annan kvinnas kropp. Därmed visas klart att det befruktade ägget – fostret – kan utvecklas utan sin biologiska moder och inte "utgör en del av hennes kropp".

Utredningen om det ofödda barnet (tidigare med namnet inseminationsutredningen) har i ett delbetänkande fastslagit just detta faktum. I SOU 1987:11 heter det i utredningens överväganden följande:

Det är enligt vår uppfattning uppenbart att man inte längre kan betrakta modern och det blivande barnet som en enda individ. I synnerhet är det *omöjligt att se fostret som en del av kvinnans kropp när man diskuterar* fosterskador. Eftersom fostret är ett människoliv i utveckling kan fosterskador ge bestående men för den individ som senare föds. Ett skydd för fostret är därför ett skydd för denna individ.

Utredningen konstaterar att både modern och det väntade barnet är *två* individer som båda är "skyddsvärda".

Det kan då här upprepas att det väntade barnet inte har något som helst skydd från samhället förrän efter angivna tidsgränser, dvs. i ett mycket sent skede av graviditeten.

Frågan om rättsskydd för fostret har fått en ökad aktualitet när det gäller utvecklingen inom genteknik, fosterdiagnostik, provrörsbefruktning, transplantationskirurgi och forskning på embryon. Det är enligt utskottets mening ologiskt att i samband med utredning om rättsskydd för fostret i dessa sammanhang utesluta frågan om ökat rättsskydd i abortsituationer. Den nya utvecklingen på nämnda områden samt utvecklingen då det gäller vårdmöjligheterna av mycket tidigt födda barn aktualiserar också frågan om de olika tidsgränserna i gällande lagstiftning, liksom innebörden av t.ex. synnerliga skäl. Informationen till de blivande föräldrarna samt faderns roll och ansvar måste också ytterligare aktualiseras och belysas i dessa sammanhang. Utskottet vill därför slå fast att foster har liv och som blivande människor berättigade anspråk på ett långtgående rättsskydd.

Enligt utskottets mening måste därför frågan om ett ökat rättsskydd för fostret snarast bli föremål för en förutsättningslös utredning utifrån en helhetssyn som omfattar alla de nu aktuella områdena och där den klara målsättningen skall vara ett ökat rättsskydd för fostret. Frågan bör kunna behandlas av utredningen om det ofödda barnet eller på annat lämpligt sätt.

Vad utskottet nu anfört om ökat rättsskydd för foster bör med bifall till

motion So440 (m) och med anledning av motion So424 (c) ges regeringen till känna.

Utskottet anser mot bakgrund av det långtgående översynsuppdrag som förordats att motion So460 (fp) härigenom blir tillgodosedd. Motionen avstyrks.

dels att utskottet under mom. 1 och 3 bort hemställa:

1. beträffande *en stegvis förändring av abortlagen*

att riksdagen med anledning av motion 1987/88:So424 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

3. beträffande *en utredning om ett ökat rättsskydd för fostret*

att riksdagen med bifall till motion 1987/88:So440 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.